

Een derde punt dat nadere uitwerking verdient is het moeilijke verzuilingsproces van de middenstand aan katholieke zijde. Dit heeft te maken met de geringe inspanning van de clerus zoals de auteur aanstipt. Maar is er ook geen verband met de specificiteit van de verzuilingspatroon aan katholieke zijde, waarin twee sociale groepen, die eikaars economische antipode zijn, worden gekoppeld (arbeiders/industriëlen; boeren/grondeigenaars)? De vraag kan worden gesteld met welke groep de middenstand in dit schema moest worden verbonden.

Dirk Luyten

R. van Diepen, *Voor Volkenbond en vrede. Nederland en het streven naar een nieuwe wereldorde 1919-1946* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1999; Amsterdam: Bert Bakker, 1999, 397 blz., f59,90, ISBN 90 351 2128 7).

In zijn onderzoek naar de vraag hoe Nederland zijn traditionele streven naar ongebondenheid wist te combineren met zijn lidmaatschap van de Volkenbond, door J. M. Bik in *NRC-Handelsblad* van 8 oktober 1999 niet onaardig als een spagaat getypeerd, concentreert Van Diepen zich op vraagstukken van veiligheid en ontwapening. Die voerden inderdaad de boventoon, maar daardoor raakt een aantal andere terreinen waarop de Volkenbond ook het eerste internationale forum werd, buiten zicht. Dat geeft hijzelf in de inleiding toe. Het humanitaire werk van de Volkenbond, om maar een belangrijk terrein te noemen, was divers en uitgebreid en daarbij speelde Nederland zeker niet de rol van weerbarstige achteraanloper. Het gaat natuurlijk niet aan de schrijver te verwijten dat hij deze aspecten van zijn onderwerp niet ook heeft behandeld — dan zou het een ander boek zijn geworden — maar de vraag is of de negatieve indruk die het Nederlandse Volkenbondsbeleid vooral in de jaren dertig nu maakt, niet wat meer genuanceerd zou zijn, wanneer dat humanitaire aspect wel bij het onderzoek was betrokken.

Het boek opent met een weergave van de discussie tussen de auteurs die geschreven hebben over de Nederlandse internationale positie vóór de Eerste Wereldoorlog en over het zelfbeeld van Nederland als bakermat van het volkenrecht en dus bij uitstek als 'vredelievende' natie. Een en ander als opmaat voor Wilsons initiatief tot oprichting van de Volkenbond. Opvallend in die discussie en ook bij Van Diepen is de geringe aandacht voor het verschijnsel van arbitrage, dat internationaal de grond heeft helpen voorbereiden voor het begrip van collectieve veiligheid. Vóór 1914 zijn er immers tientallen bilaterale arbitrageverdragen gesloten, waaronder ook enkele belangrijke door Nederland, en de vestiging van het Permanente Hof in Den Haag was een uitvloeisel van een beweging die met de vredesconferentie van 1899 was begonnen. Wat Van Diepen wel mooi laat zien, is hoe die overgang van vooroorlogse arbitrage-supporter naar na-oorlogse Volkenbondsanhanger verliep bij een belangrijke figuur als Van Kamebeek. De Volkenbond maakte arbitrage niet overbodig maar incorporeerde het verschijnsel.

Het boek behandelt de jaren twintig in één hoofdstuk en bestrijkt thematisch-chronologisch in vijf volgende hoofdstukken de jaren dertig. Dat is niet zo disproportioneel als het lijkt omdat in het eerste decennium de vrede immers niet serieus werd bedreigd. Wel bestond de vrees, ook bij Van Kamebeek, dat de Volkenbond te zeer een instrument van de Franse politiek zou worden en dat is een beetje vreemd omdat het sir Eric Drummond was die als secretaris-generaal er alles aan deed om het oorspronkelijke karakter van de Volkenbond als de club van overwinnaars van Versailles te behouden en bijvoorbeeld na 1926 de Duitse gelijkberechtigting in het secretariaat blokkeerde. Die Britse invloed op de belangrijkste Volkenbondspost blijft bij Van Diepen onderbelicht. Daartegenover staat de uitvoerige en levendige beschrijving van

de succesvolle Nederlandse bijdrage aan het Saarpalestijnsciet van 1935, volgens de auteur een uniek geval omdat het de eerste volksraadpleging was onder supervisie van een internationale organisatie. Het lijkt me een soort antidotum voor Srebrenica. Naast dit hoofdstuk zijn die over de Mantsjoerijse crisis (1931) en de sancties tegen Italië (1935) het meest gedetailleerd. Dat Nederland in de eerste kwestie elke schijn wilde vermijden van partij te kiezen tussen China en Japan was begrijpelijk genoeg, maar men zou toch verwachten dat iemand in de kring van ministers en hun adviseurs de voorgeschiedenis van het conflict ter sprake zou hebben gebracht. Het is toch niet aan te nemen dat minister Beelaerts van Blokland, die toentertijd zelf gezant in Peking was, zich niet de befaamde 21 eisen herinnerde die Japan in 1915 aan China had gesteld? Daar blijkt bij Van Diepen niets van. Instructief is dan wel weer dat hij ingaat op de nota die De Kat Angelino, de Nederlandse 'Old China hand' bij uitstek, aan de hele kwestie van de Chinees-Japanse verhouding wijdde, ofschoon die nota in de praktijk geen resultaat kon hebben. Zo afstandelijk als Nederland zich in de Mantsjoerijse crisis opstelde, zo nauwgezet conformeerde het zich aan de sancties die de Volkenbond tegen Italië uitvaardigde na de aanval op Abessinië/Ethiopië. Hier geeft de schrijver zelfs de cijfers van de effecten van die sancties op de Nederlands-Italiaanse handelsbalans (208). Hij tekent verder aan dat het vertrouwen in de Volkenbond een onherstelbare deuk kreeg in brede kringen in Nederland, toen die sancties niet tot strategische goederen (petroleum) werden uitgebreid en na de Italiaanse overwinning zelfs werden ingetrokken. Dat beschouwt hij als de echte crisis van de Volkenbond. Met het facultatief stellen van artikel 16 van het Volkenbondsverdrag dat voorzag in sancties tegen een agressor, herfst 1938, hield het stelsel van collectieve veiligheid in feite op te bestaan. Met betrekking tot het boek kan de conclusie luiden dat Van Diepen heeft voorzien in het door hem gesignaleerde gebrek aan een monografie over het Nederlandse beleid jegens de Volkenbond op het terrein van veiligheid en ontwapening.

N. Bootsma

D. M. de Jaeger, *De houding van de Nederlandse politie tijdens de Tweede Wereldoorlog in de grote steden van Noord-Brabant* (Tilburg: uitgeverij Gianotten, 1999, 446 blz., ISBN 90 6663 041 8).

Na zijn pensionering heeft D. M. de Jaeger, voormalig waarnemend hoofdcommissaris van Eindhoven, een historisch onderzoek verricht naar de houding van de Noord-Brabantse politie tijdens de Duitse bezetting. Zelf tijdens de bezetting in dienst getreden van de politie van Bergen op Zoom stoorde hij zich aan het negatieve beeld van de politie in de historiografie van de bezetting. Hij veronderstelde dat dit beeld vooral ontleend was aan de gebeurtenissen in de Randstad en niet correspondeerde met de situatie in de rest van Nederland. Vanuit die invalshoek onderzocht hij het politieoptreden in zeven Noord-Brabantse steden: Bergen op Zoom, Roosendaal en Nispen, Breda, Tilburg, 's-Hertogenbosch, Eindhoven en Helmond. Vrijgesteld van de doctoraalstudie is hij in het voorjaar van 1999 op het resultaat gepromoveerd aan de Katholieke Universiteit Brabant.

Aangezien de Nederlandse politie nog nauwelijks voorwerp is geweest van wetenschappelijk historisch onderzoek, veel minder bovendien dan in landen als Duitsland en Engeland, is een dergelijke studie zeer welkom. Daar komt bij dat in de bestaande historiografie van Noord-Brabant nu juist professioneel onderzoek ontbreekt naar de lokale situatie tijdens de Duitse bezetting. De Jaeger heeft heel wat uit de lokale politiearchieven opgediept, met enkele tien-